

Maja Maciejewska-Szałas*

Uniwersytet Gdański

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE I FORMY ICH UCZESTNICTWA W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Wprowadzenie

Zagadnienie uczestnictwa organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym zostało uregulowane w 1964 r. w Kodeksie postępowania cywilnego¹. Upřednio wskazana instytucja była przewidziana jedynie w nieprocesowym postępowaniu cywilnym. W myśl art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, mogą dla ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu. Przytoczony przepis ma generalny i kompetencyjny charakter, normuje formy oraz przesłanki udziału organizacji pozarządowych w sądowym postępowaniu cywilnym².

1. Organizacje pozarządowe

Pierwotnie organizacje pozarządowe określono mianem „organizacji społecznych ludu pracującego”. Ustawodawca nie statuował definicji legalnej przedmiotowego terminu. W doktrynie nadano mu szerokie znaczenie, zaliczając do nich m.in. organizacje polityczne, związki zawodowe, zrzeszenia pracujących chłopów, zrzeszenia spółdzielcze, organizacje młodzieżowe, kobiece, sportowe i obronne, stowarzyszenia kulturalne, techniczne, naukowe, a także inne organizacje skupiające obywateli w celu czynnego udziału w życiu politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym³.

* m.maciejewska-szalas@ug.edu.pl

¹ Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 1822, 1823, 1860, 1948.

² K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016, s. 88.

³ A. Gronkiewicz, *Organizacja społeczna w ogólnym postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 2012, s. 35.

Ustawą nowelizującą Kodeks postępowania cywilnego z dnia 13 lipca 1990 r.⁴ skreślono w art. 8 k.p.c. oraz we wszystkich innych przepisach posługujących się zwrotem „organizacje społeczne ludu pracującego” słowa „ludu pracującego”.

W doktrynie zwrotowi „organizacje społeczne” nadano szerokie znaczenie, przyjmując, że są to wszelkie trwałe, dobrowolne, zrzeszenia osób fizycznych i prawnych, tzn. takie grupy tych podmiotów, które są związane wspólnym celem i stałą więzią organizacyjną, niewchodzące w skład aparatu państwowego i niebędące zarazem spółkami prawa handlowego⁵. Jednocześnie podkreślono, że za istotną cechę „organizacji społecznych” należy ponadto uznać posiadanie przez nie demokratycznej struktury wewnętrznej, tj. takiej, w której najwyższą pozycję zajmuje ogół członków, wszystkie zaś organy są mu bezpośrednio lub pośrednio podporządkowane⁶.

W konsekwencji organizacjami społecznymi nie są samorząd terytorialny (art. 163–172 Konstytucji RP), samorządy zawodowe (art. 17 ust. 1 Konstytucji RP) oraz inne rodzaje samorządu⁷. Sąd Najwyższy w uchwale (7) z dnia 10 lutego 2000 r.⁸ orzekł, że nie należy do wskazanej kategorii również samorząd studentów działający na podstawie ustawy z dnia 12 września 1999 r. o szkolnictwie wyższym⁹, a obecnie ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym¹⁰. Nadto, Naczelny Sąd Administracyjny w uchwale (7) z dnia 12 grudnia 2005 r. uznał, że nie są organizacjami społecznymi fundacje¹¹.

Pierwotnie udział organizacji społecznych działających na rachunek indywidualnie oznaczonych osób fizycznych w sądowych postępowaniach cywilnych został dodatkowo ograniczony pod względem podmiotowym przez udzielenie Ministrowi Sprawiedliwości delegacji ustawowej do stworzenia zamkniętego katalogu tych organizacji. Ostatnim aktem wykonawczym obowiązującym w tym przedmiocie było rozporządzenie z dnia 10 listopada 2000 r. w sprawie określenia wykazu organizacji społecznych uprawnionych do działania przed sądem w imieniu i na rzecz obywateli, którego zakres zastosowania najpierw ograniczono w 2004 r.¹², a następnie definitywnie uchylono w 2008 r.¹³

⁴ Dz. U. Nr 55, poz. 318.

⁵ M. Sychowicz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, s. 115; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Erciński, Warszawa 2012, s. 149; A. Gronkiewicz, *Organizacja społeczna*, s. 36.

⁶ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, s. 115.

⁷ Tamże, s. 116.

⁸ III CZP 29/99, OSNC 2000, nr 7–8, poz. 123 z glosą R. Szaraka, PS 2001, nr 5, s. 131.

⁹ Dz. U. Nr 65, poz. 385, ze zm.

¹⁰ Dz. U. Nr 164, poz. 1365, ze zm.

¹¹ II OPS 4/05, ONSAiWSA 2006, nr 2, poz. 37 z glosami aprobowanymi: J. Tarno, ZNSA 2006, nr 1, s. 150; J. Repela, ZNSA 2006, nr 1, s. 156; I. Skrzydło-Niżnik, PSejm. 2006, nr 2, s. 128, A. Zielińskiego, PiP 2006, nr 8, s. 122 oraz z glosą krytyczną T. Bąkowskiego, GSP–Prz. Orz. 2007, nr 2, s. 53.

¹² Zakres zastosowania rozporządzenia ograniczono ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804).

¹³ Rozporządzenie derogowano ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1431).

Ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁴, zwrot „organizacja społeczna” został zastąpiony w k.p.c. terminem „organizacja pozarządowa”. Wskazane pojęcie jest od dawna stosowane zarówno w regulacjach międzynarodowych (np. art. 71 Karty Narodów Zjednoczonych), jak i krajowych porządkach prawnych (ang. *non governmental organizations* – NGO, niem. *Nichtregierungsorganisation* – NGR, franc. *organisation non gouvernementale* – ONG). W państwach demokratycznych funkcjonują bowiem obecnie trzy sektory, pierwszy stanowi samo państwo działające przez administrację publiczną, drugi tworzą podmioty prywatne prowadzące działalność gospodarczą nastawioną *stricte* na dochód, natomiast trzecim są organizacje, których celem nie jest osiągnięcie zysku.

Termin „organizacja pozarządowa” nie został użyty ani zdefiniowany w Konstytucji RP. Wykładni przedmiotowego pojęcia należy wszak dokonać uwzględniając statuowaną w ustawie zasadniczej wolność zrzeszania się, stanowiącą jedną z fundamentalnych zasad krajowego porządku prawnego. W myśl art. 12 Konstytucji Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ponadto, zgodnie z art. 58 ust. 1 ustawy zasadniczej każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się. W konsekwencji w doktrynie wskazano, że na gruncie Konstytucji RP zrzeszenia, w szczególności organizacje pozarządowe, stanowią wszelkie trwałe i dobrowolne formy organizowania się podmiotów, które są powiązane wspólnym celem i więzią organizacyjną oraz posiadają strukturę demokratyczną, a zarazem nie wchodzi w skład aparatu państwowego i nie zostały powołane w celu osiągnięcia zysku¹⁵.

Prawodawca w Kodeksie postępowania cywilnego nie zdefiniował terminu „organizacja pozarządowa”. Ogólna definicja przedmiotowego pojęcia została wszak przewidziana w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁶. W myśl art. 3 ust. 2 aktu organizacjami pozarządowymi są niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu ustawy o finansach publicznych, i nie działające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia.

Zmiana nomenklatury stosowanej w k.p.c. miała w założeniach techniczny i porządkujący charakter, pozwoliła jednak również na usunięcie dotychczasowych wątpliwości powstających przy kwalifikacji niektórych podmiotów działających w sektorze trzecim jako organizacji społecznych¹⁷. W uzasadnieniu pro-

¹⁴ Dz. U. Nr 233, poz. 1381.

¹⁵ K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 91.

¹⁶ Tekst jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, ze zm.

¹⁷ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 149; A. Kościółek, *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym w świetle nowelizacji KPC z 16.9.2011 r.*, MPr 2012, nr 21, s. 1139.

jektu ustawy z dnia 16 września 2011 r. podkreślono bowiem, że zakres nowego terminu jest nie tylko dostatecznie szeroki, aby objąć wszystkie jednostki mieszczące się w dotychczasowym określeniu „organizacje społeczne”, lecz jednocześnie pozwala uniknąć wątpliwości powstałych co do przynależności do tej kategorii np. fundacji¹⁸.

Organizacjami pozarządowymi biorącymi udział w postępowaniu cywilnym są przede wszystkim wyposażone w zdolność sądową stowarzyszenia i fundacje¹⁹. Podejmować działalność przed sądem będą mogły również podmioty podobne do stowarzyszeń, jak np. Polski Czerwony Krzyż²⁰ czy Polski Związek Łowiecki²¹. Za organizacje pozarządowe na gruncie art. 8 k.p.c. można też uznać ochotnicze straże pożarne oraz Związek Ochotniczych Straży Pożarnych²². Do wskazanej kategorii podmiotów należy także zakwalifikować tzw. organizacje wyspecjalizowane, m.in. izby gospodarcze oraz Krajową Izbę Gospodarczą²³, organizacje konsumenckie²⁴, społeczno-zawodowe organizacje rolników²⁵, organizacje ekologiczne²⁶, izby rolnicze²⁷, krajowe i regionalne organizacje, których celem statutowym jest ochrona interesów przedsiębiorców²⁸, cechy rzemieślni-

¹⁸ A. Kościótek, *Udział*, s. 1139, K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 93.

¹⁹ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 149.

²⁰ Art. 1 i n. ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. Nr 41, poz. 276). Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 94.

²¹ Art. 32 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 2168, z 2016 r., poz. 1082). Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 94.

²² Art. 19 i 40 ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 191, 298, 904) Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 92.

²³ Art. 2 ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 710, ze zm.). Tak P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 149; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95.

²⁴ Art. 4 pkt 13 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. z 2017 r., poz. 229). Tak P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 149; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95.

²⁵ Art. 1 ustawy z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (Dz. U. Nr 32, poz. 217, ze zm.). Tak P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 149–150; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 94.

²⁶ Art. 3 pkt 16 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 672, 831, 903, 1250, 1427, 1933). Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95.

²⁷ Art. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1079, z 2015 r., poz. 838, 1830). Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95.

²⁸ Art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zakazie nieuczciwej konkurencji (tekst jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503, ze zm.). Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95.

cze, izby rzemieślnicze, Związek Rzemiosła Polskiego²⁹ oraz związki zawodowe³⁰, a także organizacje pracodawców (związki pracodawców, federacje i konfederacje związków pracodawców)³¹.

Wymaga również podkreślenia pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale z dnia 13 stycznia 2006 r.³², zgodnie z którym spółka kapitałowa, w tym spółka akcyjna, prowadząca działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, nie działająca w celu osiągnięcia zysku, może nabyć status organizacji pozarządowej. W uzasadnieniu uchwały stwierdzono, że z punktu widzenia wykładni art. 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie rozstrzygające znaczenie ma to, czy spółka działa w celu osiągnięcia zysku. Możliwe jest natomiast istnienie spółek akcyjnych, które nie działają w celu osiągnięcia zysku i nie prowadzą działalności gospodarczej, której celem byłoby przysporzenie zysku akcjonariuszom; spółka akcyjna może bowiem powstać w każdym celu dozwolonym przez prawo, np. charytatywnym. W doktrynie wskazano, że analogicznie przedstawia się też sytuacja spółek z ograniczoną odpowiedzialnością³³.

2. Zakres spraw, w których organizacje pozarządowe mogą uczestniczyć w postępowaniu cywilnym

W sądowym postępowaniu cywilnym organizacje pozarządowe mogą działać w celu ochrony własnych praw podmiotowych, jak również interesów indywidualnych, tj. praw konkretnych obywateli (art. 8 k.p.c.), a także interesów zbiorowych. Regulacje dotyczące tych ostatnich zostały ujęte w k.p.c. oraz w ustawach szczególnych. Przez wiele lat na podstawie art. 479³⁸ § 1 k.p.c. organizacja pozarządowa, do której zadań statutowych należała ochrona interesów konsumentów, mogła występować w ochronie ich zbiorowych praw w postępowaniu w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Kompetencję do żądania przeprowadzenia przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie kontroli abstrakcyjnej wzorca umowy stosowanego przez oznaczonego przedsiębiorcę miała także zagraniczna organizacja wpisana na li-

²⁹ Art. 7 ust. 3 pkt 1, 3 i 4 ustawy z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 1182, 1782, z 2016 r., poz. 64). Tak K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95.

³⁰ Tak P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 150; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95; I. Szaniawska, *Zakres podmiotowy pojęcia „organizacja pozarządowa”*, „Służba Pracownicza” 2005, nr 2, s. 27; P. Pogonowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013 r., s. 81.

³¹ Tak P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 150, K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 95; I. Szaniawska, *Zakres podmiotowy pojęcia „organizacja pozarządowa”*, s. 27; P. Pogonowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, s. 81.

³² III CZP 122/05, OSNC 2006, nr 12, poz. 200 z aprobowaną glosą B. Gnelli, „Finanse Komunalne” 2006, nr 6, s. 73.

³³ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 150.

stę organizacji uprawnionych w państwach Unii Europejskiej do wszczęcia tego rodzaju postępowań, opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich (art. 479³⁸ § 2 k.p.c.). Obecnie na skutek zmiany przepisów kontrola abstrakcyjna klauzul umownych jest dokonywana przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w drodze decyzji administracyjnej. Wymaga jednak podkreślenia, że Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów będzie orzekał do dnia 18 kwietnia 2026 r. w przedmiocie uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone w tych sprawach, w których pozew został wniesiony, w szczególności przez organizację pozarządową, przed dniem 17 kwietnia 2016 r.

Postępowanie sądowe w sprawach o ochronę interesów zbiorowych w zakresie ochrony środowiska mogą wszcząć pozarządowe organizacje ekologiczne (art. 323 ust. 2 oraz art. 328 w zw. z art. 3 pkt 16 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska³⁴). Z kolei w art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji³⁵ przyznano krajowym i regionalnym organizacjom pozarządowym, których celem statutowym jest ochrona interesów przedsiębiorców, ograniczoną czynną legitymację procesową do występowania z roszczeniami z tytułu dokonania czynów nieuczciwej konkurencji wskazanych w art. 18 ust. 1 pkt 1–3 i 6 tegoż aktu³⁶.

Uprawnienie do występowania przez organizacje pozarządowe w interesie indywidualnym wynika natomiast z art. 8 k.p.c. W myśl bowiem przedmiotowego przepisu organizacje pozarządowe, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, mogą w celu ochrony praw obywateli, w wypadkach przewidzianych w ustawie, wszcząć postępowanie lub wziąć udział w toczącym się postępowaniu. Dopuszczalny zakres działania wskazanych podmiotów w trybie procesu został przy tym wyznaczony w art. 61 k.p.c. Zgodnie z paragrafem pierwszym tego przepisu organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych mogą, za zgodą osoby fizycznej wyrażoną na piśmie, wytaczać powództwa na jej rzecz w sprawach: (1) o alimenty, (2) o ochronę środowiska, (3) o ochronę konsumentów, (4) o ochronę praw własności przemysłowej, (5) o ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli. W myśl paragrafu drugiego w wymienionych sprawach organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych mogą, za zgodą osoby fizycznej wyrażoną na piśmie, przystąpić do niej w toczącym się postępowaniu.

Z powyższego wynika, że udział organizacji pozarządowych w sądowym postępowaniu cywilnym został uzależniony od spełnienia przez nie przesłanek podmiotowych i przedmiotowych. Pierwsze wyznaczają przy tym krąg podmio-

³⁴ Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 672, 831, 1250, 1427, 1933.

³⁵ Tekst jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503.

³⁶ K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczykowska, s. 89.

tów uprawnionych, natomiast drugie zakres spraw mieszczących się w ich kompetencjach³⁷.

Zgodnie z art. 8 k.p.c. zadanie statutowe organizacji pozarządowych chcących skorzystać z uprawnień tam przewidzianych nie może polegać na prowadzeniu działalności gospodarczej. W doktrynie wskazaną przesłankę interpretuje się w ten sposób, iż podstawowym celem organizacji pozarządowej nie może być prowadzenie działalności gospodarczej³⁸, natomiast dopuszcza się jej wykonywanie w sposób uboczny z przeznaczeniem uzyskanego dochodu na realizację głównych zadań statutowych³⁹.

Wydaje się, że na gruncie art. 8 k.p.c. nie jest wymagane, by organizacja pozarządowa posiadała siedzibę na terytorium Polski. W nauce słusznie wskazano, że działania przed sądem cywilnym mogą podjąć także podmioty zagraniczne wyposażone w zdolność sądową, spełniające przesłanki uznania ich za organizacje pozarządowe i wykazujące swoją legitymację w konkretnym postępowaniu⁴⁰.

Na podstawie art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe mogą działać tylko dla ochrony praw obywateli, tj. wyłącznie osób fizycznych, niezależnie jednak od ich obywatelstwa i miejsca zamieszkania. Zasadniczo może to być każda osoba, niekoniecznie członek organizacji⁴¹. Od powyższej reguły ustawodawca wprowadził wszak jeden wyjątek, stanowiąc w art. 61 § 3 k.p.c., że organizacja pozarządowa może działać w przewidzianych prawem formach tylko na rzecz przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną i zarazem jej członkiem w sporze z innym przedsiębiorcą o roszczenia wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej.

Organizacja pozarządowa samodzielnie ocenia potrzebę i zasadność wszczęcia na rzecz konkretnej osoby fizycznej sądowego postępowania cywilnego lub wzięcia w nim udziału. Wskazana decyzja nie podlega kontroli sądu⁴². Nie posiada on bowiem kompetencji do badania, czy działanie podjęte przez organizację

³⁷ Tamże, s. 97.

³⁸ T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 33–34; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 150–151; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 96–97.

³⁹ K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 97; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 151; M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 18; E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: art. 1–505³⁸, red. M. Manowska, Warszawa 2015, s. 185.

⁴⁰ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 150; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 96.

⁴¹ Swoiste odrębności wynikają jednak z judykatury SN w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Por. uchwałę SN z dnia 5 lipca 2002 r. (III PZP 13/02, OSNP 2003, nr 7, poz. 167); uchwałę SN z dnia 9 maja 2008 r. (II PK 316/07, OSNP 2009, nr 19–20, poz. 250) oraz uchwałę SN (7) z dnia 9 grudnia 2010 r. (II PZP 6/10 OSNP 2011, nr 11–12, poz. 145).

⁴² M. Sychowicz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, t. 1, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2016, s. 100; T. Misiuk, *Udział*, s. 27; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 152; K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 90; A. Zieliński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, red. A. Zieliński, s. 47; J. Bodio (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2012, s. 45.

pozarządową jest uzasadnione rzeczywistą koniecznością ochrony praw obywatela⁴³. Sąd ocenia natomiast spełnienie przez organizację pozarządową wszystkich kodeksowych przesłanek jej udziału w postępowaniu cywilnym.

Z przesłanek przedmiotowych wynika, że organizacje pozarządowe mogą działać wyłącznie we wskazanych w ustawie kategoriach spraw, przy czym muszą się one mieścić w zakresie ich zadań statutowych, co oznacza, że dopuszcza się udział tylko jednostek wyspecjalizowanych, a wszczęcie postępowania sądowego lub przystąpienie do niego jest uwarunkowane uzyskaniem pisemnej zgody osoby fizycznej.

Po pierwsze, przyjmuje się, że organizacje pozarządowe posiadają szerokie uprawnienia w sprawach o alimenty, gdyż obejmują one nie tylko sprawy z tytułu obowiązku alimentacyjnego przewidzianego w art. 128 k.r.o., ale wszystkie sprawy o roszczenia dotyczące obowiązku dostarczania środków utrzymania i wychowania bez względu na ich podstawę prawną, tytuł i tryb dochodzenia⁴⁴. W konsekwencji organizacje pozarządowe mogą wszcząć lub uczestniczyć w postępowaniu w sprawach: 1) o pokrywanie kosztów utrzymania rodziny przez małżonka w czasie trwania małżeństwa (art. 27 k.r.o.); 2) o alimenty na rzecz małżonka w przypadku rozwiązania lub unieważnienia małżeństwa bądź orzeczenia separacji (art. 60, 21 i 61⁴ § 4 k.r.o.); 3) o alimenty na rzecz krewnego (art. 128 k.r.o.); 4) o alimenty na rzecz przysposabiającego i przysposobionego (art. 131 k.r.o.); 5) o pokrycie kosztów utrzymania matki i dziecka, określonych w art. 141 k.r.o. przeciwko ojcu niebędącemu mężem matki⁴⁵; 6) o alimenty na rzecz pasierba oraz ojczyma i macochy (art. 144 k.r.o.); 7) o rentę na rzecz osoby, względem której ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny (art. 466 § 2 k.c.); 8) o dostarczenie środków utrzymania na rzecz darczyńcy przez obdarowanego (art. 897 k.c.); 9) o dostarczenie środków utrzymania na rzecz dziadków spadkodawcy (art. 938 i 966 k.c.)⁴⁶; 10) przeciwko zakładowi pracy dłużnika o wypłatę wynagrodzenia za pracę zajętego na rzecz osoby uprawnionej do alimentacji (art. 877 k.p.c.) i 11) o nakazanie, aby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające małżonkowi, który nie spełnia ciężącego na nim obowiązku przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny, były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka (art. 28 k.r.o. i art. 565 § 2 k.p.c.)⁴⁷.

Po drugie, organizacje pozarządowe mogą wszcząć lub wstąpić do toczącego się już postępowania w sprawach o ochronę konsumentów. Zgodnie z definicją legalną przewidzianą w art. 22¹ k.c. za konsumenta uważa się osobę fizycz-

⁴³ K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 90.

⁴⁴ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 276, podobnie P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 300.

⁴⁵ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 277; K. Flaga-Gieruszyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Zieliński, s. 136.

⁴⁶ K. Flaga-Gieruszyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Zieliński, s. 139; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 300.

⁴⁷ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 277.

nią dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Ogólnie rzecz biorąc, są to sprawy o ochronę praw (interesów) konsumenta naruszonych lub zagrożonych na skutek czynności prawnej dokonanej z profesjonalistą, a zwłaszcza zawartej umowy. Często chodzi o spory wynikające z niewykonania lub nienależytego wykonania umowy: sprzedaży, o dzieło, o świadczenie usług, kredytu konsumenckiego czy deweloperskiej itp., jak również dotyczące odpowiedzialności przedsiębiorcy za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (art. 449¹ i nast. k.c.), a także odnoszące się do akcji promocyjnych i reklamowych adresowanych do konsumentów (tak uchwała SN z dnia 15 marca 2000 r., I CKN 1325/99, OSNC 2000, nr 9, poz. 169)⁴⁸. Wymaga podkreślenia, że Sąd Najwyższy w uchwale (7) z dnia 29 lutego 2000 r. (III CZP 26/99, OSNC 2000, nr 9, poz. 152) stwierdził, że sprawy wynikające z umowy najmu lokalu mieszkalnego, przeznaczonego do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych najemcy i osób bliskich, gdy wynajmującym jest przedsiębiorca prowadzący działalność w zakresie najmu lokali, należą do kategorii spraw „o ochronę konsumentów” w rozumieniu art. 61 k.p.c., co oznacza, że są nimi m.in. sprawy o czynsz z najmu, rozwiązanie stosunku najmu, a także o eksmisję. W ocenie Sądu Najwyższego nie stanowi natomiast tego rodzaju sprawy spór z powództwa o odszkodowanie i zadośćuczynienie za krzywdę doznaną przez powódkę na skutek upadku w czasie wchodzenia do sklepu (postanowienie SN z dnia 22 listopada 1999 r., I CKN 772/99 OSNC 2000, nr 7–8, poz. 129).

Po trzecie, organizacje pozarządowe mogą wszcząć lub przystąpić do toczącego się już postępowania w sprawach o ochronę środowiska, przy czym wskazany termin należy interpretować, mając na względzie przepisy ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska⁴⁹. Zgodnie z art. 3 pkt 13 powołanego aktu normatywnego ochrona środowiska oznacza podjęcie lub zaniechanie działań, umożliwiających zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej i polega w szczególności na następujących działaniach: 1) racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju; 2) przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom oraz 3) przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego. W konsekwencji w doktrynie przyjęto, że do przedmiotowej kategorii należą sprawy, których celem jest zachowanie lub przywrócenie równowagi przyrodniczej przez przeciwdziałanie lub zapobieganie szkodliwym wpływom na środowisko, powodującym jego zniszczenie, uszkodzenie, zanieczyszczenie i zmiany cech fizycznych lub charakteru elementów przyrodniczych, a także przez usuwanie skutków szkodliwych zmian w środowisku. Roszczenia w tych sprawach mogą polegać na żądaniu zakazania dalszych naruszeń, nakazania określonego zachowania się,

⁴⁸ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 301.

⁴⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 672, 831, 1250, 1427, 1933.

naprawienia szkody, przywrócenia stanu poprzedniego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej⁵⁰.

Po czwarte, organizacje pozarządowe mogą również wnieść pozew lub przystąpić do osoby fizycznej w toczącym się postępowaniu w sprawach o ochronę własności przemysłowej, tj. tych, których przedmiotem jest dochodzenie roszczeń pieniężnych lub niepieniężnych związanych z zagrożeniem bądź naruszeniem praw własności przemysłowej⁵¹, czyli dotyczących wynalazków, wzorów użytkowych i przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalanych oraz licznych innych wymienionych niewyczerpująco w art. 284–286 ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej⁵², a także tych wskazanych w art. 287–302 powołanego aktu normatywnego⁵³.

Po piąte, organizacje pozarządowe są uprawnione do wytoczenia powództwa lub przystąpienia do osoby fizycznej w toczącym się postępowaniu w sprawach o ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli. Do wskazanej kategorii należą m.in. spory wynikające z art. 11² Kodeksu pracy⁵⁴, zgodnie z którym pracownicy mają równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków, dotyczy to w szczególności równego traktowania mężczyzn i kobiet w zatrudnieniu oraz z art. 11³ k.p. stanowiącego, że jakkolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w tym ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy – jest niedopuszczalna.

Po szóste, na podstawie art. 462 k.p.c. w sprawach prawa pracy i ubezpieczeń społecznych organizacje pozarządowe w zakresie swoich zadań statutowych, za zgodą pracownika lub ubezpieczonego wyrażoną na piśmie, mogą wytaczać powództwa na rzecz pracownika lub wnosić odwołania od decyzji organów rentowych, jak również przystępować do pracownika lub ubezpieczonego w toczącym się postępowaniu.

Dodatkowo na podstawie art. 546 § 3 k.p.c. organizacje pozarządowe, do których zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, udzielanie pomocy takim podmiotom lub ochrona praw człowieka, mogą wstąpić do postępowania o ubezwłasnowolnienie w każdym jego stadium. Nadto, wskaza-

⁵⁰ T. Misiuk, *Powództwo organizacji społecznych w sprawach dotyczących ochrony środowiska* (w:): *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha*, Warszawa 1985, s. 197; B. Rakoczy, *Pojęcie sprawy gospodarczej z zakresu ochrony środowiska*, „Przeгляд Sądowy” 2003, nr 4, s. 77; M. Sychowicz (w:): *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 278.

⁵¹ P. Grzegorzczak (w:): *Kodeks postępowania*, s. 302.

⁵² Dz. U. z 2013 r., poz. 1410 oraz z 2015 r., poz. 1266, 1505, 1615.

⁵³ M. Sychowicz (w:): *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 279.

⁵⁴ Tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 1502, 1662.

ne organizacje pozarządowe są uprawnione do złożenia do sądu opiekuńczego wniosku o ustanowienie kuratora dla niepełnosprawnego pod warunkiem jednak uzyskania na to jego uprzedniej zgody (art. 600 § 1 k.p.c.).

3. Formy uczestnictwa organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym

Organizacje pozarządowe mogą uczestniczyć w postępowaniu cywilnym w trzech zasadniczych formach: 1) wytaczając powództwo (art. 61 § 1 k.p.c.), 2) wstępując do toczącego się postępowania (art. 61 § 2 k.p.c.), 3) przedstawiając pogląd istotny dla sprawy (art. 63 k.p.c.).

Dodatkowo ustawodawca w k.p.c. przewidział możliwość występowania przedstawiciela organizacji pozarządowej jako pełnomocnika procesowego strony w enumeratywnie i taksatywnie wskazanych sprawach: 1) o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka i o roszczenia alimentacyjne (art. 87 § 3 k.p.c.), 2) związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (art. 87 § 4 k.p.c.), 3) dotyczących ochrony praw konsumentów (art. 87 § 5 k.p.c.), odnoszących się do ochrony własności przemysłowej twórcy projektu wynalazczego (art. 87 § 5 k.p.c.), a także 4) o roszczenia pracownika z zakresu prawa pracy i ubezpieczonego z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 465 k.c.) oraz 5) o przysposobienie (art. 585 § 3 k.p.c.). Wymaga podkreślenia, że w postępowaniu sądowym nie uczestniczy organizacja pozarządowa jako taka, a jedynie jej przedstawiciel legitymujący się pełnomocnictwem udzielonym przez stronę. Nadto, organizacje pozarządowe są uprawnione do prowadzenia list stałych mediatorów oraz tworzenia ośrodków mediacyjnych (art. 183² § 3 k.p.c.).

Należy podkreślić, że przed nowelizacją art. 61 k.p.c., dokonaną ustawą z dnia 16 września 2011 r.⁵⁵, wniesienie powództwa przez organizację pozarządową, jak i wstąpienie przez nią do toczącego się już postępowania, nie we wszystkich przypadkach wymagało uzyskania zgody podmiotu, w interesie którego miała ona działać, stąd czasem mogło to mieć miejsce bez wiedzy osoby fizycznej lub nawet wbrew jej woli⁵⁶. Ustawodawca uznał, że takie rozwiązanie zbliża pozycję organizacji pozarządowej do roli prokuratora, naruszając istotnie zasadę dyspozycyjności, mającą podstawowe znaczenie dla procesu cywilnego. Obecnie warunkiem koniecznym wytoczenia powództwa, jak i wstąpienia do toczącego się już postępowania, jest uzyskanie przez organizację pozarządową uprzedniej pisemnej wyrażonej zgody podmiotu materialnie uprawnionego na podjęcie takich działań. Pismo obejmujące zgodę na wytoczenie powództwa powinno zostać dołączone do pozwu. Niedochowanie tego wymogu stanowi brak formalny pozwu i podlega uzupełnieniu w toku postępowania naprawczego stosownie do

⁵⁵ Dz. U. Nr 233, poz. 1381.

⁵⁶ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 305; E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania*, s. 184.

art. 130 k.p.c.⁵⁷. Nieuzupełnienie pozwu w terminie skutkuje jego zwrotem. Ujawnienie braku wyrażenia zgody przez osobę fizyczną na wytoczenie powództwa po otrzymaniu przez pozew prawidłowego biegu oznacza, że organizacja pozarządowa nie posiada legitymacji procesowej do wniesienia powództwa, powodując jego oddalenie⁵⁸.

Organizacja pozarządowa może wstąpić do postępowania przed każdym sądem, a więc zarówno rejonowym, okręgowym, apelacyjnym, jak i Sądem Najwyższym. Dopuszczalne jest to w każdym stadium postępowania w pierwszej i drugiej instancji, w postępowaniu kasacyjnym, w postępowaniu toczącym się na skutek wznowienia postępowania oraz w postępowaniu prowadzonym na skutek skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, a także w postępowaniu toczącym się przed Sądem Najwyższym na skutek przedstawienia do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego powstałego w konkretnej sprawie (art. 390, 398¹⁷ k.p.c., art. 59 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym⁵⁹) lub na skutek wniosku o rozstrzygnięcie wątpliwości, które ujawniły się w orzecznictwie sądów powszechnych lub wojskowych bądź Sądu Najwyższego (art. 60 ustawy o Sądzie Najwyższym)⁶⁰. Organizacja pozarządowa z reguły wstępuje do toczącego się już postępowania po stronie powoda, nie jest jednak wykluczone jej przystąpienie do pozwanego, gdy wymaga tego ochrona jego interesu. Następuje to przez złożenie sądowi stosownego oświadczenia na piśmie, do którego dołącza się pisemną wyraźną zgodę strony na podjęcie takiego działania. Niedochowanie wskazanego wymogu stanowi brak formalny pisma o przystąpieniu, podlegający uzupełnieniu w trybie art. 130 k.p.c. pod rygorem jego zwrotu.

Zgodnie z art. 62 § 1 k.c. do organizacji pozarządowych wytaczających powództwa na rzecz osób fizycznych stosuje się odpowiednio przepisy o prokuratorze wytaczającym powództwo na rzecz oznaczonej osoby, z wyjątkiem art. 58 zdania 2 k.p.c. W konsekwencji pozycja prawna organizacji pozarządowej w postępowaniu wszczętym na skutek wytoczenia przez nią powództwa na rzecz oznaczonej osoby fizycznej jest zbliżona do sytuacji prawnej prokuratora. Odpowiednie zastosowanie znajdują m.in. przepisy art. 55 zdanie 1 k.p.c. (w zakresie obowiązku wskazania przez organizację pozarządową w pozwie oznaczonej osoby fizycznej), art. 56 k.p.c. (w zakresie obowiązku zawiadomienia przez sąd osoby fizycznej o wytoczeniu powództwa), art. 58 zdanie 1 k.p.c. (w zakresie powagi rzeczy osądzonej prawomocnych wyroków zapadłych na skutek powództw wytoczonych przez organizacje pozarządowe), art. 60 § 1 zdania 2 i 3 k.p.c. oraz

⁵⁷ K. Gajda-Roszczyńska (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 98; P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 305; M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 280; M. Sorysz (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 268.

⁵⁸ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 280.

⁵⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 499.

⁶⁰ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 281.

art. 60 § 2 k.p.c. (w zakresie możliwości składania oświadczeń, zgłaszania wniosków, przytaczania faktów i dowodów przez organizację pozarządową oraz obowiązku doręczenia jej pism procesowych i zawiadomień, a także prawa do zaskarżania orzeczeń i terminów ich zaskarżania)⁶¹. Do organizacji pozarządowych nie znajdują natomiast zastosowania przepisy o prokuratorze, których ustawa wyraźnie nakazuje nie stosować do tych organizacji (art. 210 § 1 k.p.c.), jak również te, które odnoszą się wyłącznie do prokuratora jako rzecznika praworządności i interesu publicznego, wstąpienia prokuratora do postępowania oraz spraw, w których organizacje pozarządowe nie mogą brać udziału (art. 54, art. 55 zdanie 2, art. 57, art. 60, art. 87¹ § 2, art. 398¹, 398³ § 2, art. 398⁵ § 2, 398⁸, 449, 457, 546 § 2, art. 598¹ § 1, art. 768 k.p.c.)⁶². Na podstawie art. 106 k.p.c. udział organizacji pozarządowej w sprawie, na skutek wytoczenia przez nią powództwa, nie uzasadnia zasądzenia zwrotu kosztów procesu na rzecz tej organizacji, ani od niej na rzecz strony przeciwnej⁶³. Z mocy art. 96 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁶⁴ organizacja pozarządowa wnosząca powództwo lub składająca wniosek o wszczęcie postępowania korzysta ze zwolnienia od obowiązku uiszczenia kosztów sądowych.

Zgodnie z art. 62 § 2 k.p.c. do przystąpienia organizacji pozarządowych do strony w toczącym się postępowaniu stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej, do której nie mają odpowiedniego zastosowania przepisy o współuczestnictwie jednolitym. Rola procesowa organizacji pozarządowej powinna polegać wyłącznie na pomocy temu podmiotowi, do którego organizacja przystąpiła, w celu uzyskania przez niego korzystnego orzeczenia. Decydujący wpływ na przebieg postępowania powinna zachować osoba fizyczna, będąca stroną materialnie zainteresowaną jego wynikiem (Druk sejmowy Nr 4332, Sejm VI Kadencji). W rezultacie pozycja organizacji pozarządowej została ukształtowana jak sytuacja prawna interwenienta ubocznego. Odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy o interwencji ubocznej niesamoistnej. „Interes prawny” uzasadniający wstąpienie do sprawy, o którym mowa w art. 76 i 77 § 1 k.p.c., wynika z uprawnienia organizacji pozarządowej do wstąpienia do danego postępowania⁶⁵. W pozostałym zakresie zastosowanie znajdują art. 76–80 k.p.c.. Natomiast z uwagi na brak materialnoprawnej relacji między stroną a organizacją pozarządową bezprzedmiotowe jest stosowanie art. 82 k.p.c. normującego materialne

⁶¹ E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania*, s. 190.

⁶² M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 282; K. Flaga-Gieruszyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Zieliński, s. 139.

⁶³ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 283; E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania*, s. 191; K. Flaga-Gieruszyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Zieliński, s. 139.

⁶⁴ Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 623.

⁶⁵ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 283.

skutki interwencji ubocznej⁶⁶. Z kolei ze względu na cel udziału organizacji pozarządowej w postępowaniu nie znajdzie zastosowania art. 83 k.p.c.⁶⁷.

Trzecią formą uczestnictwa organizacji pozarządowych w sądowym postępowaniu cywilnym jest zgodnie z art. 63 k.p.c. możliwość przedstawienia sądowi istotnego dla sprawy poglądu wyrażonego w uchwale lub w oświadczeniu ich należycie umocowanych organów. Ustawodawca w powołanym przepisie wprowadził rozwiązanie zbliżone do rozpowszechnionej przede wszystkim w państwach anglosaskich instytucji *amicus curiae* (przyjaciel sądu). Uprawnienie do przedstawienia sądowi poglądu przysługuje wyłącznie organizacjom pozarządowym nieuczestniczącym w sprawie, określonym w art. 61 k.p.c. i tylko w sprawach wskazanych w tym przepisie⁶⁸. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 grudnia 1980 r. (I PR 62/80, LEX nr 8288) stwierdził, że wypowiedzenie poglądu istotnego dla sprawy przez organizację społeczną jest pośrednią formą udziału organizacji w postępowaniu sądowym. Przedstawienie poglądu nie wywołuje bezpośredniego udziału organizacji w postępowaniu rozpoznawczym. Brak więc podstaw prawnych do wezwania w takiej sytuacji organizacji społecznej na rozprawę, a tym bardziej brak podstaw do wezwania na rozprawę, gdy organizacja nie przekaze sądowi poglądu. Przedstawienie poglądu istotnego dla sprawy jest prawem organizacji, a nie obowiązkiem.

Organizacja pozarządowa może przedstawić pogląd z własnej inicjatywy lub na żądanie sądu. Powinno to nastąpić na piśmie w formie uchwały albo oświadczenia złożonego przez należycie umocowany jej organ. Opinia nie stanowi środka dowodowego, lecz jest w sprawie elementem materiału procesowego w najszerszym tego słowa znaczeniu⁶⁹. Pogląd nie jest wiążący dla sądu⁷⁰. W doktrynie wskazano, że korzystanie z tej formy udziału w postępowaniu sądowym będzie najbardziej celowe w sprawach o precedensowym i skomplikowanym charakterze, których rozstrzygnięcie jest istotne dla debaty publicznej lub może rzutować na sytuację prawną wielu podmiotów⁷¹.

Pozytywnie należy ocenić zastąpienie terminu „organizacje społeczne” pojęciem „organizacje pozarządowe” powszechnie stosowanym w prawie międzynarodowym oraz obcych krajowych porządkach prawnych, jak również nadanie mu szerokiego znaczenia, obejmującego również fundacje, które wydatek się, że

⁶⁶ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 310.

⁶⁷ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 283.

⁶⁸ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 312, T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych*, s. 233; A. Oklejak, *Organizacje społeczne ludu pracującego w świetle przepisów k.p.c.*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 1971, zeszyt 51, s. 192; M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 284; E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania*, s. 193.

⁶⁹ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 286; E. Stefańska (w:) *Kodeks postępowania*, s. 193.

⁷⁰ M. Sychowicz (w:) *Kodeks*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, s. 286, M. Sorysz (w:) *Kodeks*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 271; P. Pogonowski (w:) *Kodeks Postępowania Cywilnego*, s. 243; P. Telenga (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, s. 96.

⁷¹ P. Grzegorzczak (w:) *Kodeks postępowania*, s. 314.

obok stowarzyszeń najczęściej występują z powództwem na rzecz osób fizycznych lub przystępują do nich w toczącym się postępowaniu. Na aprobatę zasługuje także wprowadzenie prawnego wymogu uzyskania przez organizacje pozarządowe uprzedniej pisemnej zgody osoby fizycznej na wniesienie pozwu w jej interesie lub wstąpienie po jej stronie do postępowania. Dotychczasowe rozwiązanie, które w pewnych kategoriach spraw nie nakładało na organizacje pozarządowe wskazanego obowiązku, naruszało zasadę dyspozycyjności procesu cywilnego, zbliżając pozycję prawną organizacji pozarządowych do prokuratora, co prowadziło czasem do sytuacji, że wniesienie przez nie pozwu lub wstąpienie do postępowania następowało bez wiedzy osoby fizycznej lub nawet wbrew jej woli. Możliwość korzystania przez organizacje pozarządowe z trzech form udziału w sądowym postępowaniu cywilnym pozwala im wybrać tę, która jest stosownie do okoliczności, optymalna w danej sprawie.

Maja Maciejewska-Szałas

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND FORMS OF THEIR PARTICIPATION IN CIVIL PROCEEDINGS

The Author presents and analyzes the problem of participation of non-governmental organizations in civil proceedings under the Code of Civil Procedure of 1964. The Author presents the concept of „non-governmental organizations” in the context of legal amendments implemented by the legislator, as well as analyses the scope of cases in which non-governmental organizations are entitled to act and the forms of their participation in civil proceedings.